

ПОЛИТИЧЕСКАТА ФИЛОСОФИЯ НА НИКОЛО МАКИАВЕЛИ И ДАЛИ ЦЕЛТА ОПРАВДАВА СРЕДСТВАТА?

Мюмюн Тахиров

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Докладът прави нов прочит на шедьовъра „Владетелят“ на Николо Макиавели. Авторът го разглежда задълбочено и стига до извода, че на политическата философия на Н. Макиавели не е присъщо злото; неговата философия е изключителна реалистична. Този трактат не е просто политическа философия на времето, в което е живял и творил неговият автор. Той разкрива сърцевината на политическата философия на всички времена, включително и днес. Трактатът е адресиран до този, който управлява държавата, и предлага съвети как да се задържи властта. Способността да се направи това, е политическата наука на Н. Макиавели. Фразата „Целта оправдава средствата“ не принадлежи на Николо Макиавели; тя не присъства в книгата му „Владетелят“. Тя се приписва на него, но всъщност е произнесена от основателя на Ордена на йезуитите Игнацио Лойола, който на 12 март 1622 г. е канонизиран за светец. Целият израз всъщност е: „Ако целта е спасението на душата, то целта оправдава средствата“ ...

Ключови думи: владетел; политика; философия; цел; средства

ВЪВЕДЕНИЕ

Само споменаването на името на Николо Макиавели, италиански политически мислител, писател, историк, военен теоретик, смразява кръвта във вените. Изминаха почти 500 години от смъртта му, но той и злото практически още остават синоними. Макиавели не е бил зъл човек и на политическата му философия не е присъщо злото. Тя просто е изключително реалистична. Но сякаш нашата реакция спрямо Макиавели и неговата философия характеризира нас, а не него.

Предложената от Н. Макиавели философия на изкуството на управление първоначално е била замислена като философия на науката. Това означава, че в нея няма място за сантименталност и състрадание, и в крайна сметка – за морал. Шедьовърът на Макиавели „Владетелят“, с който винаги ще бъде помнен (въпреки другите му сериозни творби, като „Разсъждения върху първите десет книги на Тит Ливий“, „История на Флоренция“, „Изкуството на войната“ и др.), разказва как трябва да се управлява държавата и как да се задържи властта. Книгата е наситена с идеи и всестранно разкрива същността на обсъжданата тема. Ако вие управлявате държава, основната ви задача ще бъде да задържите властта в ръцете си и да управлявате с максимална полза за себе си, отбелязва Макиавели, когото най-често смятат за „баща на съвременната политическа философия и политология“ (Smith 2008, p. 65). Той показва как да стане това, използвайки ярки примери от историята и избягвайки и най-малката нотка на сантименталност в изложението си.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Текстът не изисква специална методология. Използвани са традиционните методи на изучаване на наличната литература, анализ и синтез, дедукция и индукция. Нов прочит на анализираното произведение.

РЕЗУЛТАТИ

Политическата философия на Н. Макиавели, съвсем естествено, косвено отразява неговия живот, времето и средата, в които е живял. Както пише Й. В. Гьоте в „Поезия и истина“, „собственият живот оказва най-голямо влияние върху тематиката и проблематиката на всяко творчество, защото от съдбата и биографията си никой не може да избяга, колкото понякога да му се иска. Трябва да имаш смелостта и характера да останеш верен на себе си. Собственият образ не може да бъде противен на никого, най-грозният, както и най-красивият имат правото да се радват на своя вид“ (Goethe 1976, 190).

Хвърляйки мислено поглед върху жизнения път на Н. Макиавели, виждаме как се очертават контурите на неговите философски възгледи, докато се появи тяхната пълна картина. Той започва да пише „Владетелят“, лишен от всякаква надежда и в пълно отчаяние. И след няколко месеца излага на хартия политическата си философия, без да крие и най-смелите си мисли. На остротата на изложението се отразява не само тежестта на политическия живот, но и ударът на съдбата, който Макиавели преживява преди това. Този труд не е просто политическата философия на времето. Той разкрива сърцевината на политическата философия на всички времена. Неговият важен принос в историята на политическите идеи на Ренесанса е „подходът му към проблема за държавата от светска (а не от теологична) гледна точка: той се опитва да разкрие законите на общественото развитие, основавайки се на извори от историята, на разкриването на човешката психика, на отчитането на реалните факти, на обективните ситуации“ (Bolshaya 1974). Карл Маркс смята Н. Макиавели за един от онези политически мислители, които започват да разглеждат държавата с човешки очи и да извличат нейните естествени закони от разума и опита, а не от теологията (Marx, Engels 1984, p. 111). В този контекст е и мнението на Г. Янков: „Макиавели заменя средновековното разбиране за божествената предопределеност с идеята за взаимоотношенията между обективната историческа необходимост и активната роля в историческия процес на свободната воля на индивида“ (Yankov 2006, p. 68).

Николо Макиавели е роден във Флоренция на 3 май 1469 г. Произхожда от старо тосканско семейство, постигнало високо положение в обществото. Баща му Бернардо ди Николо Макиавели, юрист, притежава богата библиотека, където Николо се запознава с множество класически произведения. Чудесата на Древен Рим пленяват въображението на болезнено амбициозния и самотен младеж. Той започва да осъзнава света около себе си, разбира мястото си в него и сравнява този свят с онзи, който е научил от книгите. Николо чувства, че идва нов, хуманистичен възглед.

По негово време Флоренция излиза от интелектуалния „зимен сън“ на Средновековието: у гражданите се усещат енергия, самочувствие и увереност, че Римската империя може да се възроди и Италия отново да стане единна и велика.

Дълги години Н. Макиавели участва активно в политическия живот на ренесансова Италия, заемайки висши длъжности в дипломатическата и военната сфера – дипломат във френския двор, при папския престол, при германския император и пр. По-голямата част от дипломатическата и философска кариера на Макиавели е свързана с две важни политически събития: френското нахлуване в Италия през 1494 г. от Шарл VIII и разграбването на Рим през 1527 г. от армията на император Карл V. По-късно е отстранен от длъжност и прогонен от града.

Отпъден и заточен, Макиавели посвещава трактата си на новия владетел на Флоренция Лоренцо де Медичи. „В желанието си да предложи на Ваша светлост някакво свидетелство за моята преданост, аз не намерих из цялото мое имущество вещ, която да ми е по-скъпа и която да ценя така високо, както познаването делото на великите люде, придобито от мен след дълъг опит от нашето съвремие и от постоянното изучаване на древната история. И като проучих и обмислих много старателно тези мои знания, ги изложих в тази малка книжка, която поднасям в дар на Ваша светлост“ (Machiavelli 2011, р. 9). Надявайки се на нова служба при Лоренцо, с целия си трактат авторът цели да покаже с един подреден, елегантен и конкретен стил, че знае как се управлява държава, и би бил отличен съветник. Надеждите му не се осъществяват, но „Владетелят“ остава в историята като първия подробен и задълбочен анализ на изкуството да *управляваш* и да упражняваш и запазиш *власт*. Той дълго размишлява върху въпросите: как би могло да се угоди на Медичите; как би могъл да докаже, че всички негови усилия са в интерес на Флоренция и не да изложи Медичите на опасност? Като патриот, Макиавели не преследва егоистични цели. Пише лоялни писма, дава ненаатрапчиви съвети по злободневни въпроси. И смята, че е време да разкрие закономерностите, които се крият зад всекидневните политически реалности. Формулира законите на тази наука, демонстрирайки ги на всички. И е убеден, че щом тази книга попадне в правилните ръце, собственикът ѝ ще оцени способността на автора и ще го покани на служба.

„Владетелят“ е завършена през есента на 1513 г., но е публикувана едва през 1532 г., пет години след смъртта на автора. Макиавели комбинира всички знания, които е придобил от книгите и по време на службата си във Флорентинската република, в проста, но дълбока и практична философия. Преживените трудности го лишават от илюзии и той за първи път вижда жестоката истина, която стои в основата на целия политически живот. Визията му е ясна и безкомпромисна: светът такъв, какъвто е и какъвто винаги е бил.

Необходимо е да се повтори: трактатът е адресиран до този, който управлява държавата, и предлага съвети как да се задържи властта. Способността да се направи това, е политическата наука на Н. Макиавели. Тя не познава нито

морални стандарти, нито съжаление. Както отбелязва английският философ Бърtrand Ръсел, „философията на Макиавели е научна и емпирична, основана на собствения му опит, насочена към изложенията на средствата, с които да бъдат постигнати определени цели, без да се засяга въпросът дали тези цели трябва да бъдат смятани за добро или зло“ (Russel 1994, p. 533).

В книгата се описват различните видове държави и тяхното управление. Посочват се конкретни примери за завладяване и задържане на властта. Например, ако в покорена държава хората говорят чужд език, „самият завоевател трябва да се установи да живее там“, като авторът посочва примера на османските турци. Друг подход е създаването на колонии – „окови, поставени върху завладяната държава“, подобно на Римската империя. Макиавели сравнява турската и френската форма на управление от онова време. Турската монархия се подчинява на един владетел, всички останали в държавата са негови слуги; страната е разделена на области – санджаци, където султанът назначава управители, които сменя и пренарежда, както си иска. Кралят на Франция, напротив, е заобиколен от множество семейни благородници, признати и обичани от своите поданици и освен това надарени с привилегии, на които кралят не може да посегне толкова лесно. Ако сравним тези държави, ще видим, че царството на султана е трудно за завладяване, но веднъж победено, може лесно да се задържи. Обратното става в държави като Франция, защото лесно можеш да ги завладееш, като спечелиш благоволението на някои барони от кралството, но много по-трудно е да ги задържиш (Machiavelli 2011, pp. 26, 27).

В глава VIII „За тези, които стават владетели чрез злодеяния“ Макиавели пише за начините за прилагане на практика на жестокостта. „Добре приложени жестокости (ако, разбира се, е допустимо да се каже за лошото, че е добро) могат да се нарекат такива, които се извършват наведнъж, за да се запази властта, след което не се прибегва до тях, и от които се извлича всичко възможно в полза за поданиците. Лошо приложени са онези жестокости, които в началото се редки, а с течение на времето зачестяват. Който върви по първия път, с помощта на Бога и на хората може все още да се спаси и да задържи властта“ (Machiavelli 2011, p. 52). Но да обърнем внимание: „Не може да се нарече и доблест да избиеш съгражданите си, да измениш на приятелите си, да си лишен от вяност, от милосърдие, от вяра; с такива средства може да се завоюва власт, но не и слава“ (Machiavelli 2011, p. 50). Макиавели смята себе си за човек с морални принципи, докато неговите съвети са напълно лишени от тях. Книгата не е ръководство за придържане към принципите на морала и нравствеността. Предназначена е за тесен кръг от хора, попаднали в определени обстоятелства. Дълги години „Владетелят“ се разглежда неправилно, преднамерено. Амбициозни лидери тълкуват погрешно посланието ѝ.

Макиавели описва характеристиките, чертите и качествата на истинския лидер. Той продължава да дава препоръки: „Този, който завземе държава, трябва да отговори на всички граждански външения, за да ги прекрати веднага, а не да ги отлага ден след ден; тогава хората постепенно ще се успокоят и суверенът

ще може, като им прави добро, постепенно да спечели благоволенieto им, те му стават още повече признателни. Би могло да има рационален елемент в тази теория, но тя едва ли може да се счита за вечна истина“ (Machiavelli 2011, p. 87). Във втората част той описва добродетелите, които един владетел трябва да притежава, и пороците, които трябва да избягва, за да запази властта в ръцете си. Основната задача е задържане на властта в държавата възможно най-дълго. Новият владетел трябва да гарантира, че управлението му създава впечатление за надеждност и постоянство. „Хората трябва или да бъдат приласкани, или унищожени, защото човек може да отмъсти за малкото зло, но не може да отмъсти за голямото.“ Това повдига въпроса: „Какво е по-добре за един владетел: да бъде обичан или да се страхуват от него?“. Окончателното му заключение не оставя никакво съмнение: „Най-доброто нещо за един владетел е да вдъхва едновременно страх и любов. Но любовта трудно се съчетава със страха, така че, ако се наложи да се избира между двете, то много по-сигурно е един владетел да внушава страх, отколкото да бъде обичан.“ Разбирането на Макиавели за човешката природа е прагматично: „за хората може да се каже, че са неблагодарни, непостоянни, лицемерни, страхливи, сребролюбиви. Докато виждат от теб добро и докато нямаш нужда от тях, те всички са с теб и ти предлагат кръвта си, имуществото си, живота си, децата си, но щом усетят, че имаш нужда от услугите им, те веднага ти обръщат гръб, (...) защото хората са склонни да забравят по-скоро бащината смърт, нежели бащиното наследство“ (Machiavelli 2011, p. 88).

Политическата философия трябва да избягва описването на фиктивни състояния и утопии. Този жанр има богата история, още от появата на „Държавата“ на Платон. Томас Мор въвежда термина „утопия“ – „несъществуващо място“. Избраният от Макиавели жанр – книга със съвети към господаря, се радва на широка популярност през Ренесанса, особено сред кабинетните политици, търсещи удобни места на държавната ясла. Макиавели очертава ясна линия: събитията, които той описва в книгата си, не са утопия; и съветите, които дава, не са оптимистични глупости на писател. Той говори как хората всъщност се държат, а не как трябва да се държат.

Макиавели изгражда своя разказ през един от най-бурните и морално на товарени периоди в италианската история, което обяснява нестихващия песимизъм и нихилизъм на неговия подход. Макиавели говори за екстремни ситуации. Неговото творчество може да се разглежда като урок или като отражение на суровата действителност на политическия живот (Strathern 2004, p. 57).

Представлява ли „Владетелят“ алегория, или е правдиво описание на всичко, което се крие зад приятелските ръкостискания и трогателните речи на съвременните политици? Отговорът на този въпрос се крие в личността на самия властител. Макиавели вярва, че поведението на владетеля зависи от неговите лични качества. Тук стигаме до ключовата концепция за добродетелта. Флорентинският философ влага в тази дума свой, различен от обичайния етичен и религиозен, смисъл. Неговото разбиране на това понятие е напълно лишено

от вяра, надежда и милосърдие. Освен това доблестта според неговото виждане няма нищо общо с традиционното разбиране на тази добродетел: справедливост, сила на духа, съдържаност. Той се завръща към корените на думите: *vir* (мъж) и *vis* (сила), с оттенък за мъжественост. Добродетелта (*virtu*) е сила; идеята за доблестта е близка по смисъл на ницшеанската идея за „волюта за власт“ (Strathern 2004, pp. 57, 58). Това са динамиката и силата, смелостта и дързостта, необходими, за да се възползва владетелят от точния момент с най-голяма полза. Макиавели отбелязва, че в зависимост от обстоятелствата управникът трябва в различна степен да покаже своята доблест. Колкото по-трудно му е да запази властта си, толкова по-висока степен на доблест се изисква от него. Доколкото е възможно, владетелят трябва да остави непокътнати установения начин на живот и обичаи в завладяната държава. Намесата в нейните структури трябва да бъде минимална; нужно е да се насърчават древните обичаи; хората трябва да могат да говорят на родния си език. Колкото повече са унищожавани, толкова по-трудно е да се спре процесът на по-нататъшна деградация. Хората могат да стигнат до извода, че ако новият владетел унищожи една сфера, той няма да се погрижи за другите. Но трудността тук се състои в това, че обикновено новият владетел, за да запази властта си, трябва почти напълно да унищожи държавата, която е завладял. Димящите руини и няколкото оцелели и уплашени жители са по-добри от загубата на държавата. Този подход ясно илюстрира един важен момент: благополучието на държавата не е най-важното; основното е, че владетелят успява да запази властта.

Според Макиавели храбростта е свързана с два компонента, които са необходими на суверена, за да успее. Те са съдба и възможност. Авторът вярва, че съдбата контролира само половината от всичките ни дела, докато другата половина е оставена на самите нас. Тук, както винаги, Н. Макиавели се опитва да бъде реалист. Философите (както политици, така и теоретици) подценяват значението на съдбата. Колкото повече изучаваме историята, толкова по-очевидно става, че случайността е основният играч в нейното поле. (Както е казал Паскал: „Ако носът на Клеопатра беше по-къс, цялата картина на света можеше да е различна.“) Възможността е следствие от съдбата. Властелинът трябва да види и да не пропуска възможността, предоставена му от съдбата. По същия начин той трябва да направи всичко по силите си, за да разбере възможностите пред враговете си и да ги премахне. Необходимо е да се използват с пълна сила възможностите, предоставени от съдбата. Управлението не е поле за добро и зло, тук има борба между доблестта и съдбата. Съдбата обича смелите. Но е необходимо да се подчертае, че „Н. Макиавели споделя вярата на повечето хуманисти в мощните творчески възможности на човека. Според неговата концепция силната личност е способна да устои на предопределението на съдбата и случайните стечения на обстоятелствата, противопоставяйки им своята енергия и проникателност; всеотдайното анализиране на обстоятелствата, способността и умението да се променят политиките в съответствие със ситуацията, могат да осигурят успех на владетеля“ (Bolshaya 1974).

Смирението е последното нещо, от което се нуждае един владетел. Това е доблест за един философ, но за един владетел е порок. Всъщност Н. Макиавели отбелязва: „Нека владетелите не се страхуват да си навлекат обвинения в онези пороци, без които е трудно да се остане на власт, защото, ако се замислим, ще открием много неща, които на пръв поглед изглеждат добродетелни, но в действителност са вредни за владетеля, и обратното: изглеждат като порок, но всъщност това носи просперитет и сигурност на суверена“ (Machiavelli 2011, p. 101). Тези, чийто начин на действие отговаря на особеностите на времето, запазват своето благополучие. Това означава, че владетелят трябва да може да променя политиките в зависимост от обстоятелствата. Твърдото придържане към определени принципи неизбежно довежда до провал. Властелинът също така не трябва да зависи от приятели. Той „трябва да разчита само на себе си, на своята сила и доблест“. Суверенът „винаги трябва да се съветва с другите, но само когато той желае, а не когато другите желаят“. Н. Макиавели прави следното заключение: „Мнозина смятат, че някои от владетелите, които се славят като мъдри, дължат славата си не на себе си, а на добрите съвети на своите сътрудници, но това мнение е погрешно. Защото правилото, непознаващо изключенията, твърди: бесполезно е да се дава добър съвет на суверен, който сам няма мъдрост, освен ако такъв случайно не се довери на мъдър съветник, който ще взема решения вместо него. Но такава ситуация може да сложи край на неговото управление, защото самият съветник ще стане господар“ (Machiavelli 2011, p. 124).

Н. Макиавели все още поддържа песимистичен възглед за човешката природа: „За хората като цяло може да се каже, че са неблагодарни и непостоянни, склонни към завист, лицемерие и измама, че се страхуват от опасности и са привлечени от печалбата: докато правите добро, те са ваши с цялата си душа, те обещават да не щадят нищо за вас: нито кръв, нито живот, нито деца. Но щом спрете да раздавате щедри услуги и да задоволявате желанията им, те ще се превърнат във ваши врагове“. Н. Макиавели дава психологическо обяснение за това: „Хората са ненаситни в своите желания. Природата им ги кара да искат още и още, но съдбата не им дава всичко, което желаят да имат“ (Machiavelli 2011, p. 127). По-ранните философи, от Платон до свети Августин, също говорят за тъмната страна на човешката природа. Но техният песимизъм се разведрява от идеята за спасение (чрез идеализъм или християнство). Но след като става свидетел на действията на папата и Църквата, Макиавели се разделя с подобни илюзии.

На пръв поглед изглежда, че Макиавели и неговата политическа философия са напълно лишени от всякакви морални принципи. Но ето думите на „съвременния Макиавели“ (Хенри Кисинджър): „Векове наред Макиавели е смятан за въплъщение на цинизма. Самият той обаче не се смята за лишен от морални принципи. Той описа света такъв, какъвто го вижда, а не такъв, какъвто би искал да го види. Всъщност той е убеден, че само владетел със силна воля може твърдо да се придържа към замисленото в условията на постоянни конспирации, от които, за съжаление, зависи животът му“. Разбира се, тук има момент на само-

оправдание, но като цяло Хенри Кисинджър несъмнено е прав (по Strathern 2004, р. 58). Тази идея не е изрично формулирана в произведенията на Макиавели, тя се чете „между редовете“. За съжаление, мисли, които не са изразени изрично, остават неразбрани от мнозина.

Макиавели прибягва до алегория, когато говори как владетелят да устоява на дадената дума. Той пише за два начина на водене на борба: единият – посредством законите, другият – със сила; първият начин е свойствен на човека, вторият – на зверовете. Но тъй като първият начин не е достатъчен, налага се да се прибягва до втория, т.е. един владетел трябва да владее както природата на звяра, така и тази на човека. От всички животни нека владетелят се оприличи на две: лъва и лисицата. Лъвът се страхува от капани, а лисицата се страхува от вълци, следователно е необходимо да бъдеш като лисица, за да можеш да заобикаляш капаните, и като лъв, за да плашиш вълците. Притежавайки силата на лъва, владетелят ще преодолее всички опасности, идващи от дълбините на самата държава и отвън. И за да оцелее в един коварен свят, суверенът трябва да притежава хитростта на лисица. В името на репутацията си той трябва да изглежда мил, човечен, дори милостив. В същото време, като носител на власт, той трябва да всява страх. Помпозността и великолепието на позицията, която заема, благодарение на което се поддържа дистанцията между владетеля и неговите поданици, ще помогнат на суверена да поддържа вид на благородство и честност. Хората, близки до суверена, ще осъзнаят истинската същност на своя владетел, но в същото време ще разберат безполезността на опитите да се разобличи любимият на народа властелин.

Но на друго място Макиавели отбелязва: „Който се доверява на хората в делата си, строи дворец върху основа от кал“. Тук има известна непоследователност, но както вече разбрахме, непоследователността е една от спасителните добродетели на суверена. Друг е въпросът дали това е доблест за един философ. Макиавели създава учение, което ще работи, но систематичността или етичността на това учение го интересуват най-малко – мъдрият владетел не е длъжен да бъде верен на дадената дума.

В края на този трактат се сблъскваме с един скрит замисъл. Това е объркващо и за мнозина – неразбираемо. Имплицитно във „Владетелят“ се съдържа програма, която се разкрива в целия си блясък в последната глава, озаглавена „Възвание за овладяването на Италия и за освобождението ѝ от ръцете на варварите“ (Machiavelli 2011, pp. 132 – 136). Тук основното е: „Италия очаква своя спасител, който да излекува раните ѝ...“ (Machiavelli 2011, p. 133). В тази глава става ясно как Макиавели е склонен да застане на страната на политическия реализъм, а не на политическата коректност. Като страстен патриот, той вярва, че нещастията на Италия се дължат главно на политическата фрагментация, и в този контекст създава теории за държава, способна да преодолее това разединение. В патриотичната си тирада той призовава суверена да отхвърли чуждото иго и да обедини Италия „за собствената си слава и за просперитета на италианския народ (...) не трябва да се изпуска този случай, Италия – след

толкова години на очакване – да намери своя спасител“ (Machiavelli 2011, p. 136). Той говори с ентузиазъм и за Древен Рим („вековната смелост на италианското сърце е все още жива“) и Чезаре Борджия („комуто е предопределено от Бога да възроди Италия“). „Не мога да изразя с думи с каква любов биха го посрещнали във всички области, пострадали от чуждоземните нашествия, с каква жажда за мърт, с каква несъкрушима вяра, с какво благоволение, с колко сълзи!“ (Machiavelli 2011, p. 136).

Патриотизмът на Макиавели е разбираем. Италия не е обединена след разпадането на Римската империя. И няма да бъде обединена до появата на Джузепе Гарибалди три века по-късно. При тази ситуация Макиавели възлага главната роля на Джулиано де Медичи, владетеля на Флоренция. Той смята републиката за най-добрата форма на държавно управление, но е убеден, че италианската реалност (продължителна враждебност между италианските държави, атакувани от чужденци, и пр.) изисква установяването на автократия – само със силен властител е възможно да се създаде независима италианска държава, свободна от чуждо иго.

Джулиано де Медичи трябва да е спасителят на Италия. За съжаление, той престава да бъде владетел на Флоренция, преди Макиавели да е завършил книгата си. На власт идва братовчедът му Лоренцо де Медичи. Това обаче не е от принципно значение. Тук е уловката – без значение кой ще застане начело на италиански народ в борбата му срещу чужденците, важно е кой ще бъде политическият съветник на владетеля! Според Макиавели за тази работа е способен само един човек – самият той. След смъртта на Джулиано „спасителят на Италия“ се нарича *il magnifico Lorenzo* (да не се бърка с Лоренцо Великолепни, починал 20 години по-рано). Макиавели е изправен пред трудната задача да предаде книгата на сегашния владетел. Но е в немилост и е невъзможно да се срещне с Лоренцо Медичи. А и ако книгата попадне в ръцете на враговете му, те или ще я унищожат, или ще присвоят идеите му за себе си.

През 1519 г. Лоренцо де Медичи умира и е наследен от кардинал Джулио де Медичи. Най-накрая съдбата се усмихва на Макиавели, който е изпратен на мисия в близкия град Лука, където успешно изпълнява възложената му задача и се завръща във Флоренция, пълен с големи надежди. Уверен, че е доказал своята лоялност към Медичите, той смята, че талантът му ще бъде използван в полза на властта. Но вместо това Джулио го назначава за официален историк на република Флоренция със заплата 57 златни флорина (това поне му гарантира финансова стабилност). Макиавели прикрива разочарованието си и се заема с трудната задача да напише историята на Флоренция, без да опетни Медичите. През 1523 г. Джулио де Медичи става папа Климент VII. За Италия отново настъпват трудни времена. Две години по-късно Карл V, крал на Испания и Священната Римска империя, заплашва целия полуостров. През май 1527 г. армията на Карл превзема Рим. По същото време Макиавели научава, че жителите на Флоренция са се разбунтували срещу Медичите и са създали нова република. Сега съдбата на Макиавели наистина се усмихва – той „сграбчва“ тази възмож-

ност с две ръце. Веднага заминава за Флоренция с пълна увереност, че ще бъде допуснат в управленските дела. Но за пореден път е разочарован. Пак изпада в немилост – заради подкрепата, която е оказвал на Медичите. Този удар се оказва последен. Макиавели се разболява сериозно. Притиснат от нуждата за пари и в пълно отчаяние, той умира на 21 юни 1527 г. на 58 години.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Николо Макиавели е притежавал хитрост, умение да плете интриги, да заблуждава – и точно това поведение той предлага за владетеля в своя трактат. По този начин той демонстрира същността на човешката природа, която обаче трябва да бъде добра. Името на Макиавели в цяла Европа се превръща в олицетворение на зло. Тридесет години след смъртта му името му е известно в Англия, а до края на XVI век е познато на широк кръг от публиката. Шекспир го използва във „Веселите уиндзорки“ – „Аз политик ли съм? Хитър ли съм? Макиавели ли съм?“ (някои дори твърдят, че Макиавели е послужил като прототип на Яго в „Отело“).

Но за какво е целият този шум? Самият Макиавели подготвя главната си посмъртна роля. Той става заложник в борбата, която разделя Църквата и опустошава Европа през XVI и XVII век, времето на Реформацията. Името му се свързва с моралната поквара на Италианската църква и се използва за пропаганда от северноевропейските сили, които се борят за установяване на протестантството (Шекспир не би споменал името на Макиавели в тази светлина, ако Англия бе останала католическа, твърдят запознати с историята).

Н. Макиавели пръв казва горчивата истина за човечеството. Той не е велик философ, а е просто реалистичен политик. Неговите мисли обаче изправят човечеството пред фундаментален и трудно разрешим проблем. Какъв е той? Отговорът е от мнозина от нас.

В целия трактат на Н. Макиавели „Владетелят“ не срещнах фразата „Целта оправдава средствата“. И много мои колеги и приятели не са я срещнали. Защото я няма. Тя се приписва на Н. Макиавели, но всъщност е произнесена от основателя на Ордена на йезуитите Игнацио Лойола, който на 12 март 1622 г. е канонизиран за светец. Целият израз всъщност е „Ако целта е спасението на душата, то целта оправдава средствата“.

Налице е и друго тълкуване на въпросната фраза: в името на обединението на Италия целта оправдава средствата... Не се ли отнася това за всички, които чакат своето обединение?

ЛИТЕРАТУРА

Большая советская энциклопедия, том 15. 1974. Москва: Советская энциклопедия.
ГЪОТЕ, Й. В., 1976. *Поезия и истина. Из моя живот.* София: Народна култура.
МАКИАВЕЛИ, Н., 2011. *Владетелят.* София: Панорама.
МАРКС, К.; ЭНГЕЛС, Ф. 1984. *Избранные сочинения в 9 томах.* Москва: Политическая литература.

РЪСЕЛ, Б., 1994. *История на западната философия*. София: Христо Ботев.
 СТРЕТЕРН, П., 2004. *Макиавели за 90 минут*. Москва: Астрель, АСТ.
 ЯНКОВ, Г., 2006. *Макиавели. Теология на властта*. В: ЯНКОВ, Г. *Политологичната мисъл от древността до наши дни*. София: УНСС.
 SMITH, G. B., 2008. *Between Eternities: On the Tradition of Political Philosophy, Past, Present, and Future*. London: Lexington Books.

REFERENCES

GOETHE, J. W., 1976. *Poezia i istina. Iz moya zhivot*. Sofia: Narodna kultura.
 MACHIAVELLI, N., 2011. *Vladetelyat*. Sofia: Panorama.
 MARX, K.; ENGELS, F. 1984. *Izbranniye sochinenia v 9 tomah*. Moskva: Politicheskaya literatura.
 RUSSEL, B., 1994. *Istoria na zapadnata filosofia*. Sofia: Hristo Botev.
 SMITH, G. B., 2008. *Between Eternities: On the Tradition of Political Philosophy, Past, Present, and Future*. London: Lexington Books.
 STRATHERN, P., 2004. *Makiavelli za 90 minut*. Moskva: Astrely, AST.
 YANKOV, G., 2006. *Makiaveli. Teologia na vlastta*. V: YANKOV, G. *Politologichnata misal ot drevnostta do nashi dni*. Sofia: UNSS.

THE POLITICAL PHILOSOPHY OF NICCOLO MACHIAVELLI AND DOES THE END JUSTIFY THE MEANS?

Abstract: *This article presents a new reading of Niccolò Machiavelli's masterpiece "The Prince". The author examines it in depth and concludes that Machiavelli's political philosophy is not inherently evil; it is extremely realistic. This treatise is not simply a political philosophy of the time in which its author lived and worked. It reveals the core of the political philosophy of all times, including today. The treatise is addressed to whoever rules the country and offers advice on how to hold on to power. The ability to do this is the political science of Machiavelli.*

The phrase "The end justifies the means" does not belong to Machiavelli; it does not appear in his book "The Prince". The phrase is attributed to him, but it was actually uttered by the founder of the Jesuit Order, Ignazio Loyola, who was canonized a saint on 12 March 1622. The whole expression is in fact, "If the end is the salvation of the soul, then the end justifies the means".

Keywords: *ruler; politics; philosophy; purpose; means*

Prof. Myumyun Tahirov, PhD

University of Library Studies and Information Technologies
 Sofia, Bulgaria

E-mail: m.tahirov@unibit.bg